

Demòstrat i Leònidas de Bizanci: l'art d'escriure sobre la pesca

Sebastián Martínez

IES Can Vilumara

Josep Tarradellas, 153. 08901 L'Hospitalet de Llobregat (Barcelona). Spain
smartin4@pie.xtec.es

Data de recepció: 25/6/2001

Resum

Aquest article versa sobre els fragments conservats de Demòstrat i Leònidas de Bizanci, autors d'obres en prosa que tracten de la pesca; es para esment en l'element paradoxogràfic, llurs vincles amb altres autors que escriviren sobre els animals i l'ús que fan de llurs fonts d'informació.

Paraules clau: Demòstrat, Leònidas de Bizanci, *Halièutica*, paradoxografia, peixos, pesca.

Abstract. *Demostratus and Leonidas of Byzanz: the art of writing about fishes*

This paper analyses the extant fragments of Demonstratus and Leonidas of Byzanz, prose writers about fishing; it emphasizes the paradoxographic element, their links with other writers about animals and their use of sources of information.

Key words: Demonstratus, Leonidas of Byzanz, *Halièutica*, paradoxography, fishes, fishing.

Sumari

Els autors	Les obres: visió de conjunt
Els fragments de Demòstrat	Bibliografia
Els fragments de Leònidas	

Entre altres articles consagrats a aclarir les fonts de la *Història dels animals* de Claudi Elià, M. Wellmann en dedicà un a Demòstrat i Leònidas de Bizanci;¹ aquest article encara desperta cert interès, tot i que, com és natural, ha envellit en alguns aspectes. Aquestes pàgines pretenen no tant corregir les idees de Wellmann com oferir una visió renovada d'un tema escassament estudiat després d'ell.²

1. Wellmann (1895), p. 161-176. Vegeu a més WELLMANN, M. (1901), «Damostratos» 5), *RE*, 4, c. 2080-2081.
2. Aquestes pàgines constitueixen la revisió i l'ampliació d'algunes idees exposades a propòsit d'ambdós autors per Martínez (1992).

Els autors

Sobre Demòstrat o Damòstrat³ hi ha força prou informació: senador romà,⁴ escriví en grec, fou autor d'un tractat sobre la pesca, historiador i lapidari, a més d'estudis de l'endevinació, com es pot llegir en el resum del lèxic *Suda*.⁵ Segurament, la seva producció escrita fou valuosa, d'acord amb l'opinió favorable d'Elià.⁶ L'època en què visqué és una qüestió més compromesa: certament fou anterior a Plini el Vell (23-79 dC), que l'esmentà diferents vegades,⁷ però falta un termini *post quem*. Tanmateix, M. Wellmann⁸ el situà no més tard de l'època d'August i el considerà posterior a Leònidias de Bizanci. També és desconeixuda la seva pàtria. La seva obra fou un *Halièutic* de vint llibres en prosa, però cal dubtar que el nombre sigui tan elevat.⁹ Elià (NA 13.21) li donà el nom de *Tractats halièutics* (Λόγοι ἁλιευτικοί), encara que, de fet, la diferència no implica contradicció, ja que són termes gairebé sinònims.

Quant a Leònidias de Bizanci, hom disposa de dades, per dir-ho així, suficients: viatjà per l'Eòlida i potser pel mar Eritreu.¹⁰ Si fa no fa, fou contemporani de Pausànias, ja que tots dos afirmaren haver assistit personalment als amors del noi de Poroselene i el dofí,¹¹ i com que Pausànias acabà la seva obra abans de l'any 180 i l'obra de Leònidias fou coneguda, de manera directa o indirecta, per Opían de Cilícia (que escriví els seus *Halièutica* al final dels anys setanta del mateix segle),¹² disposem de dos arguments indiscutibles per a sostenir que el bizantí visqué i escriví durant els anys centrals del segle II.¹³ El seu tractat en prosa es titulà

- Demòstrat és el nom que es llegeix en Plini (*Demostratus*) i Elià (Δημόστρατος), i Damòstrat en el *Suda* (Δαμόστρατος).
- Com informava ELIÀ (NA 15.19; vegeu el text infra), segurament sota la influència del que explicà el mateix Demòstrat en el fr. 1 (apud ELIÀ, NA 13.21; per al text, cf. infra) en el sentit que es trobava a Tànagra acompanyat d'un senador.
- S.v. Δαμόστρατος (Adler II, p. 5): Δαμόστρατος, ἱστορικός. Ἅλιευτικά ἐν βιβλίοις καὶ περὶ τῆς ἐνὸδρου μαντικῆς καὶ ἕτερα σύμμικτα ἐχόμενα ἱστορίας («Demòstrat, historiador. *Halièutica* en vint llibres, *Sobre l'endevinació aquàtica* i altres obres que contenen miscel·lànies d'història»).
- NA 15.19: δοκεῖ δέ μοι ἐπιστήμης τῆς ἁλιευτικῆς ἔς ἄκρον ἐλάσαι καὶ ὅσα ἔγνω εἰπεῖν κάλλιστα («Al meu parer, assolí el cim de la ciència de la pesca i expressà amb gran bellesa els seus coneixements»). I sobre ell diu, a més (NA 15.4): ἀνὴρ ἁλιευτικῆς σοφίας ἐπιστήμων ναὶ μὰ Δία καὶ ἐμνηνεῦσαι χρηστός («Home expert en la ciència pesquera —i tant que ho fou, per Zeus!— i excel·lent narrador»).
- Cf. PLINI, *Nat.* 37.34, 85, 86; i en l'índex del llibre 37.
- Cf. Wellmann (1895), p. 176; WELLMANN, M. (1901), «Damostratos» 5), *RE*, 4, c. 2080.
- M. Wellmann (1895), p. 176, afirmà que en tenia nou (potser perquè considerava que s'havia de corregir el text del *Suda*, canviant κ' per θ'), encara que rectificà en l'article de la *RE* esmentat en la nota anterior.
- Cf. ELIÀ, NA 2.6 (testimoni de la seva presència a Poroselene); 3.18 (esment d'un peix del mar Eritreu). Més endavant ens ocuparem d'aquests desplaçaments.
- Cf. PAUSÀNIAS 3.25.7; ELIÀ, NA 2.6.
- Per a la datació d'Opían de Cilícia, cf. KEYDELL, R. (1939), «Oppianus», *RE*, 18, 1, c. 698-699; Hamblenne (1968), p. 608-609; Fajen (1999), VIII-IX.
- M. Wellmann (1895, p. 174) datà Leònidias a finals del segle II o en el I aC, error en el qual incorregué també W. KROLL (1925), «Leonidas» 16), *RE*, 12, c. 2033-2034), com ja se n'adonà R. Keydell (1937, p. 432).

molt probablement *Halièutic*.¹⁴ Se sap fins i tot que el seu pare es deia Metrodor, ja que Elià, en l'epíleg de la *Història dels animals*, l'esmentà amb el seu fill i amb Demòstrat entre els experts en la pesca, sense dir expressament que el pare fos escriptor.¹⁵ Això permet imaginar que fou una font d'informació valuosa per al seu fill, el qual podria haver esmentat sovint el seu testimoni en els seus escrits; no cal, doncs, imaginar que Metrodor fos escriptor.

Els fragments de Demòstrat

A partir dels quatre fragments de Demòstrat,¹⁶ conservats en el text de la *Història dels animals* d'Elià, és possible fer-se una idea de la seva obra. S'observa que per a ell són arguments principals les característiques físiques i les rareses de determinats éssers marins. Com veurem, en el to i la seriositat de les seves descripcions s'assembla, en principi, a Aristòtil, atès que els seus tres primers fragments, pel que fa a la descripció de l'anatomia dels animals, tenen un començament comparable a molts passatges de l'estagirita.

El fragment 1 (apud Elià, NA 13.21) de Demòstrat descriu un ésser fantàstic, un tritó¹⁷ dissecat a Tànagra, un ésser estrany que fou objecte d'observació i experimentació:

λέγει δὲ Δημόστρατος ἐν λόγοις ἀλευτικοῖς ἐν Τανάγρα θεάσασθαι τάριχον Τρίτωνα. καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἦν φησι καὶ τοῖς πλαττομένοις ὁμοῖος καὶ τοῖς γραφομένοις, τὴν δὲ οἱ κεφαλὴν ὑπὸ χρόνου διεφθαρυμένην οὐ πάνυ <τι> σαφῆ ἔφατο εἶναι οὐδὲ οἶαν συνιδεῖν τε καὶ γινώσκειν ὅσα προσσημαίεοιο δέ μου φολίδες ἀπέπιπτον τραχεῖαι καὶ μέντοι καὶ ἀντίτυποι εὖ μάλα. τῶν δὲ τις ἐκ τῆς βουλῆς ἀρμοζόντων κλήρω τὴν Ἑλλάδα καὶ πεπιστευμένων τὴν ἀρχὴν ἐνὸς ἔτους, οἳ αὖθις βασιανῶν καὶ ἐλέγξων τοῦ βλεπομένου τὴν φύσιν, τοῦ δέματος

14. Almenys és el que es pot deduir d'Ateneu (1.13bc) i del *Suda* (s.v. Κιλίκιος, Adler III, p. 115).
15. Τί πρὸς ταῦτα Κέφαλοι τε καὶ Ἰππόλυτοι καὶ εἴ τις ἐν ὄρεσιν ἀγροῖσι θηρία μετελθεῖν δεινὸς ἔτερος ἢ αὐτὸ πάλιν τῶν ἐν ὑδοθηραῖς δεινῶν Μητροδόωρος ὁ Βυζάντιος ἢ Λεωνίδης ὁ τούτου παῖς ἢ Δημόστρατος ἢ ἄλλοι τινὲς θηραταὶ ἰχθύων οἱ δεινότατοι, πολλοὶ ναὶ μὰ Δία («Què diran davant d'això els Cefals i els Hipòlits i qualssevol altres experts en perseguir les feres per les agrestes muntanyes o, per la seva banda, entre els avesats en la pesca, Metrodor de Bizanci, el seu fill Leònidias, Demòstrat i la resta de pescadors capacitats, que són —i tant que sí, per Zeus!— molts?»).
16. Com que Demòstrat era probablement natural de Roma, M. Wellmann (1895, 176) sostenia que li havia de ser atribuït l'origen de diferents passatges d'ELIÀ (NA 13.16, 17; 14.8, 22, 23, 26, 29; 15.2, 3), tots ells sobre la pesca a Itàlia o a Occident. No n'és aquesta una raó suficient, i menys encara si parem esment en el fet que Elià féu servir almenys un altre autor que escriví sobre el tema, tot i que en vers (cf. NA 14.24, text molt proper per la seva ubicació, en el mateix llibre que els esmentats per Wellmann, i pel seu contingut als suposadament inspirats en Demòstrat). A més, atesa la importància de l'element paradoxogràfic en la seva obra (afer sobre el qual insistiran aquestes pàgines), Wellmann pretenia adjudicar a Demòstrat alguns capítols més (NA 12.6, 23; 15.2, 12, 24, 25, 26) i encara en considerava probables d'altres (NA 13.27; 14.4, 15, 21, 27; 15.2); però no hi ha dubte que Elià conegué, de manera directa o indirecta, les obres de no pocs paradoxografs.
17. Aquest ésser mític (τρίτων) no s'ha de confondre amb l'animal amfibi que anomenem habitualment "tritó"; els grecs li deien κορδύλος (p. ex. cf. ARISTÒTIL, HA 1.487a28; 1.490a4; 8.589b26).

παρελὼν ὀλίγον καθήγισεν ἐπὶ πυρός, καὶ ὁσμή μὲν βαρεῖα κατομένου τοῦ ἐμβριθέντος προσέβαλε τῶν παρόντων τὰς ῥίνας. οὐ μὴν συμβαλεῖν φησιν εἶτε χερσαῖον τὸ ζῷον εἶτε θαλάττιον εἴη τὴν φύσιν εἴχομεν.¹⁸

Així doncs, el passatge descriu la presa de contacte amb aquest ésser tan extraordinari. A partir de l'examen visual, Demòstrat porta a terme la seva descripció, prou incompleta per cert, ja que es remet a allò que suposa que sap el lector: és com els tritons que qualsevol ha vist representats;¹⁹ però com que a més li mancava el cap, fou impossible arribar a cap conclusió; i Demòstrat continuà les seves proves mitjançant el tacte. Per la seva banda, un altre espectador, un conseller,²⁰ cremà un tros de pell per aclarir la natura de l'ésser que tenien al davant; no en reeixí, ja que ni tan sols fou possible determinar el seu hàbitat originari. Però aquest experiment provocà la mort del conseller, suposadament per haver-ne profanat el cos, tal com narra el text:

ἀλλ' ἢ γε πείρα οὐ χρηστόν οἶ τὸν μισθὸν ἀπέδωκεν. οὐ γὰρ μετὰ μακρὸν τὸν βίον κατέστρεψε, περαιοῦμενος ὀλιγον καὶ στενὸν πορθμὸν ἐξήρει πορθμείῳ καὶ βραχεῖ. καὶ ἔλεγόν γε, ὡς ἐκεῖνος λέγει, Ταναγραῖοι παθεῖν αὐτὸν ταῦτα ἀνθ' ὧν ἐς τὸν Τρίτωνα ἠσέβησε, τεκμηριοῦντες ὅτι ἀποψύχων μὲν ἐξηρέθη τῆς θαλάττης, ἰχώρα δὲ ἠφίει παραπλήσιον τὴν ὁσμήν τῆ τοῦ Τρίτωνος δορᾶ, ὅτε αὐτὴν ἐκεῖνος ἔκαε καὶ ἐνεπίμpra. ὁπόθεν δὲ ἄρα ὁ Τρίτων οὗτος ἐπλανήθη, καὶ ὅπως δεῦρο ἐξεβράσθη, Ταναγραῖοί τε λεγέτωσαν καὶ Δημόστρατος.²¹

D'aquesta faisó, queda explicada la mort del conseller, segons la gent de Tànagra: per haver cremat un tros de pell, la qual cosa suposava, segons ells, una ἄσέβεια (el

18. «I diu Demòstrat en els seus *Tractats pesquers* que contemplà a Tànagra un tritó dissecat; i, segons diu, era semblant en tot el cos als esculpits i pintats, mes com que el cap estava fet malbé pel pas del temps, no semblava gaire visible ni estava en condicions de ser observat i reconegut amb facilitat. "I quan el vaig tocar, se'n despregueren unes escames rígides i verament molt resistents. I un membre del consell, dels qui governen per sorteig Grècia i als quals es confia el poder durant un any, amb la intenció d'examinar i comprovar la naturalesa d'allò que veia, després d'agafar un tros de pell, el llançà al foc, i la pudor penetrant de la pell que havia estat llançada arribà a colpir el nas dels assistents, mentre es cremava. Tot i això, diu, no poguérem determinar la seva naturalesa, si era un animal terrestre o marí"».
19. Per a les representacions plàstiques dels tritons, cf. DREBLER, F.R., «Triton», *LGRM*, 5, p. 1162-1207; ICARD-GIANOLIO, N., «Triton», «Tritones», *LIMC*, 8, 1, p. 68-85. Per a una moneda de Tànagra, dataada en l'època d'Antoní Pius, que representa Dionís, entre diferents elements de la seva imagerie típica, amb un tritó als peus, cf. Dreßler, 1161-1162; Icard-Gianolio, N., 71 i 73 (es pot veure la reproducció de la moneda en l'article de Dreßler i en el *LIMC*, 3,2, «Dionysos», n° 81, p. 302).
20. Com és sabut, les províncies senatorials, en aquest cas la d'Acaia, eren regides per procònsols, legats i qüestors propietors, el mandat dels quals durava un any i els quals eren triats mitjançant un sorteig, cf. Talbert (1984), p. 392-408; Sartre (1991), p. 56-59.
21. «"Mes aquesta prova li reportà un premi gens profitós, puix que no gaire temps després perdé la vida, quan travessava un reduït i angost estret a bord d'un petit vaixell de sis remes. I segons relata aquell, almenys els de Tànagra deien que li havia sobrevingut aquesta desgràcia pel seu ultratge al tritó, tot donant fe que fou tret exànim del mar i que en sortia un humor que feia una olor semblant a la de la pell del tritó, quan la posà al foc i la féu cremar". Doncs bé, d'on vingué errant aquest tritó i de quina manera sortí del mar, que ho expliquin els de Tànagra i Demòstrat».

text ho indica amb claredat: ἡσέβησε), una impietat comesa contra un objecte o ésser diví. D'altra banda, caldria comparar el relat de Demòstrat amb la descripció de Pausànias (9.20.4-5), que comenta que el tritó es trobava al temple de Dionís²² i explica dues alternatives llegendàries a propòsit de la seva mort: el matà el déu per salvar unes dones que es purificaven al mar abans d'assistir als seus ritus²³ o l'embriagaren i li tallaren el cap a causa dels seus robatoris de ramats i dels seus atacs a les naus. S'observa, doncs, un fort contrast entre el relat de Demòstrat, que només explica fets que s'esdevingueren en la seva presència (tret de la mort del conseller, de la qual, tanmateix, dóna la versió de testimonis presencials), i la narració de Pausànias, que aclareix, mitjançant una llegenda, la procedència del tritó, precisament la pregunta que plantejava Elià al final del text.

El fragment 2 (apud Elià, NA 15.4) s'ocupa d'un peix exòtic, el peix lluna,²⁴ les característiques físiques i les estranyes propietats del qual són descrites acuradament. La construcció del passatge s'assembla a la del fragment 1: descripció seguida de fets anòmals.

λέγει δὲ Δημόστρατος, ἀνὴρ ἀλιευτικῆς σοφίας ἐπιστήμων ναὶ μὰ Δία καὶ ἐομνηνεῦσαι χρηστός, εἶναι τι να ἰχθὺν ὠραῖον τὸ εἶδος, καὶ καλεῖσθαι σελήνην τοῦτον, τὸ μέγεθος βραχύν, κυανοῦν τὸ εἶδος, πλατύν τὸ σχῆμα. τὰ νῶπα δὲ οἱ λοφιάς ἔχειν καὶ τάσδε ἀνατείνειν ὁ αὐτός φησι. μαλακάς δὲ εἶναι αὐτάς καὶ οὔτε ἀντιτύπους οὔτε τραχείας. ταῦτας οὖν, ὅταν ὁ ἰχθύς οὔτος ὑπονήχηται, διαριεῖσθαι καὶ ἀποδεικνύνα κύκλου ἡμίτομον, καὶ εἶναι σελήνης ὅσα ἰδεῖν τῆς διηρημένης σχῆμα.²⁵

La descripció del peix, limitada aquesta vegada a dades visuals, però acompanyada del seu captament dins l'aigua, prové segons Demòstrat dels pescadors xipriotes, malgrat que ell encara hi afegeix més detalls:

καὶ ταῦτα μὲν Κύπριοι διὴ ἀλιεῖς φασιν· Δημοστράτου δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος. πληρουμένης μὲν τῆς σελήνης τὸν ἰχθὺν τόνδε ἠρημένον πεπληρωσθῆναι τε αὐτὸν καὶ πληροῦν καὶ τὰ δένδρα, ἐὰν τούτοις προσαρτήσης φέρων αὐτὸν· ληγούσης δὲ ἄρα ὑποτετῆχθαι καὶ ἐκλείπειν, καὶ φυτοῖς προσαχθέντα αὐαίνειν αὐτά. ὀρυττομένων τε φρεάτων, ἐὰν μὲν τοῦ μηνὸς ὑποφαινομένου ἐς τὸ εὐρεθῆν ὕδωρ ἐμβάλη τις τὸν ἰχθὺν τοῦτον, ἀνασον ἔσται τὸ ὕδωρ καὶ οὐκ ἐπιλείπει ποτέ· εἰ δὲ ὑπολήγοντος, λήξει τὸ ὕδωρ. καὶ μέντοι καὶ ἐς πηγὴν ὑπανατέλλουσαν εἰ τὸν

22. Sobre el temple de Dionís a Tànagra, cf. DREBLER, F.R., «Triton», *LGRM*, 5, p. 1161-1162.

23. Per a aquesta mena de banys lustrals, cf. Jeanmaire (1970), p. 50 i 62.

24. Sobre el peix lluna, σελήνη, cf. Thompson (1947), p. 230-231. L'erudit britànic comenta que és un peix no identificat (a més sols s'esmenta en aquest passatge) i que la descripció pot correspondre a grans trets a certs peixos tropicals, però afegeix que això és absurd per la seva localització a Xipre.

25. «Demòstrat, home expert en la ciència pesquera (i tant que ho és, per Zeus!) i excel·lent narrador, diu que existeix un peix de bell aspecte i que és anomenat "lluna"; la seva mida és petita, el seu color blau fosc i la seva forma plana. Ell mateix diu que té aletes al dors, que les aixeca i que són toves, no resistents ni sòlides. Doncs bé, quan aquest peix se submergeix, aquestes aletes es despleguen i formen un semicercle, amb la qual cosa presenta l'aspecte d'una mitja lluna».

αὐτὸν ἐμβάλοις ἰχθύν, ἔξεις ἢ πεπληρωμένην αὐτὴν ἢ κενὸν τὸν χῶρον τὸ ἐντεῦθεν.²⁶

Així doncs, tenim dues descripcions diferents: la procedent dels pescadors, una enumeració dels trets físics del peix lluna, que, com és versemblant, rep aquest nom per la forma de mitja lluna que adopten dins de l'aigua el cos i les aletes. L'altra, l'aportació de Demòstrat, assenyala la seva sintonia amb la lluna, el seu canvi de forma d'acord amb les fases de l'astre i la seva repercussió en plantes i fonts. Aquí l'ictiònim s'explica no tant per la forma sinó més aviat per les seves alteracions relacionades amb les fases lunars. Aquestes relacions de propietats i efectes màgics es troben en molts texts: per exemple, Opían de Cilícia relata les conseqüències de tocar un arbre amb el fibló de l'escurçó marí (*H.* 2.480-496) o la influència de la lluna sobre els moluscos marins (*H.* 5.589-597).

El fragment 3 (apud Elià, *NA* 15.9) parla també d'un peix desconegut, el peix grua;²⁷ Elià en descriu primerament l'aspecte i la localització i, a continuació, la versió de la gent d'Epidaure, que li atribueix un origen singular: neix del semen de les aus del mateix nom, secreció que, durant llur migració,²⁸ cau al mar. Tot seguit, ve l'aportació de Demòstrat:

Δημόστρατος, οὐπερ οὖν και ἀνωτέρω μνήμην ἐποιησάμην, εἶδον τὸν ἰχθύν, ἢ δ' ὅς, και μ' ἐσηλθεν αὐτοῦ θαῦμα, και ἐβουλήθη αὐτὸν ποιῆσαι τάριχον, ἵνα εἴη και ἄλλω βλέπειν. οὐκοῦν ἐνεργῶν ὄντων και ἀνοηγνύτων τῶν μαγείρων αὐτόν, ἐπεσκοποῦν τὰ σπλάγγνα αὐτός. ἀκάνθας τε εἶδον ἐξ ἑκατέρως τῆς πλευρᾶς συνιούσας τε και ἐγκλινοῦσας τὰ πέρατα ἐς ἀλλήλας, τρίγωνοι δέ, φησιν, ἦσαν ὥσπερ οὖν και αἱ κύρβεις, ἡπάρ τε ἐνέκειτό οἱ προῆκον ἐς μῆκος, ὑπέκειτο δὲ αὐτῷ και χολὴ μακρὰν ἔχουσα τὴν φῦσαν κατὰ τὰ φασκόλια· εἶπερ δ' ἂν ἰδὼν τὴν χολὴν κύαμον ὑγρὸν εἶναι. ἐξαρεθέντα οὖν ἄμφω, και ἡ χολὴ και τὸ ἦπαρ, τὸ μὲν ἔτερον διωγκώθη και ἐφῆκει ἰχθύος ἦπατι μεγίστου, διατήξασα δ' ἡ χολὴ τὸν λίθον (και γὰρ πως ἔτυχε τεθεῖσα ἐπὶ λίθου) εἶτα ἠφανίσθη. ἄμφω δὲ τὸ λόγῳ ἐνταῦθα ὀρίζομεν.²⁹

26. «Això és el que diuen els pescadors xipriotes, però el relat de Demòstrat és aquest: “Quan hi ha lluna plena, aquest peix capturat s'infla i fa que s'engreixin els arbres, si l'agafes i els el lligues. Però quan és minvant, llavors es consumeix i decreix i les plantes s'assequen, si hom els l'acosta. Després de cavar una mica, si algú, quan comença a sortir la lluna, fica aquest peix dins l'aigua que raja, l'aigua serà inescotable i no escassejarà mai. Però si és en minvant, l'aigua s'acabarà. I certament, si llances aquest peix en una font que raja, tindrà aquest indret des d'aquell moment o ple o buit”».

27. D'A.W. Thompson (1947), p. 43, el considera un peix fabulós.

28. Per a la migració de les grues en les fonts antigues, cf. Thompson (1936), p. 71-72.

29. «Demòstrat, de qui en efecte he fet esment més amunt, diu: “Vaig veure el peix i m'envai una certa estranyesa davant d'ell, i vaig voler posar-lo en conserva, per tal que altres el poguessin veure. Doncs bé, quan els cuiners anaven per feina i l'obriren, vaig inspeccionar personalment les seves entranyes. Vaig veure unes espines que, sortint de cada banda, s'unien i doblegaven els seus extrems les unes cap a les altres; eren, diu, triangulars com ara les taules piramidals de les lleis; a l'interior es trobava el fetge, de bona mida, i dintre d'aquest la vesícula tenia un llarg tub a la manera d'un sac. Si la veiessis, podries dir que la vesícula és una mongeta tendra. Resulta que, en extreure'ls ambdós, la vesícula i el fetge, aquest s'inflà i semblava el fetge del peix més gran, mentre que la vesícula dissolgué una pedra (car casualment fou dipositada sobre una pedra) i després desaparegué”. Aquí posem fi a ambdós relats».

En aquest text Demòstrat es presenta ocupat en una tasca científica per mitjà de l'observació personal, la conservació i la dissecció d'animals, per tal que altres participin dels seus descobriments; malgrat la sorpresa que li produeix contemplar el peix, la descripció és bastant normal (si per normal s'entén semblant a les descripcions aristotèliques) i detalla la disposició de les espines i la forma d'alguns òrgans interns; més xocant és el que passà amb el fetge i la vesícula, un cop fora del cos del peix. En conseqüència, Demòstrat repeteix l'esquema d'observació seguida de fet estrany.

El fragment 4 (apud Elià, *NA* 15.19) versa sobre la resistència que oposen les tortugues femelles a la còpula, i sobre els estranys encantaments que, per a sotmetre-les-hi, han de fer servir els mascles. I per cert que, com que Elià comenta que això es refereix a les tortugues terrestres, cal preguntar-se si un argument d'aquest tipus pot pertànyer a una obra sobre la pesca. Ens sembla, però, molt difícil que no fos així, precisament quan Elià subratlla els coneixements pesquers de l'autor. També és possible que el fragment formés part d'una comparació dels costums amorosos de les tortugues terrestres i marines.³⁰ El més versemblant, tanmateix, seria que Elià hagués comès un error (cal insistir en el fet que és ell i només ell qui diu *χερσαία χελώνη* 'tortuga terrestre') i que Demòstrat parlava en realitat dels quelonis marins; a més, Plini dóna suport a aquesta idea, ja que esmenta amb tota claredat que els mascles de les tortugues marines fan servir una herba per a convèncer les femelles d'acoblar-se.³¹ Per la seva banda, Opían de Cilícia (*H.* 1.522-535) també s'entreté en el relat de les dificultats de les tortugues marines en el coit, la qual cosa prova que és un argument adient per a una obra sobre pesca. Segons Elià, Demòstrat diu això:

χερσαία χελώνη ζῷον λαγνίστατον, ἀλλὰ ὁ γε ἄρρηγ' ὀμιλεῖ δὲ ἡ θήλεια ἄκουσα. καὶ λέγει Δημόστρατος, ἀνὴρ, ὡς λέγω καὶ τοῦτο, τῶν ἐκ τῆς Ῥωμαίων βουλῆς γενόμενος (καὶ οὐ τί που διὰ τοῦτο ἤδη τεκμηριῶσαι ἱκανός, δοκεῖ δέ μοι ἐπιστήμης τῆς ἀλευτικῆς ἐς ἄκρον ἐλάσαι καὶ ὅσα ἔγ' νῶ εἰπεῖν κάλλιστα· εἰ δέ τί οἱ καὶ ἄλλο ἐσπούδασται τοῦδε σοβαρώτερον, καὶ σοφίας τῆς περὶ τὴν ψυχρὴν προσέψαυσεν, οὐκ ἂν θαναμάσαιμι) λέγει δὲ ὅδε ὁ ἀνὴρ, ὑπὲρ ὅτου μὲν ἐτέρου τὴν ὀμιλίαν ἀναίνεται ἡ θήλεια οὐκ ἔχειν σαφῶς εἰδέναι, τεκμαίρεσθαι δὲ ἐκεῖνό φησιν. ἡ θήλεια οὐκ ἄλλως ὀμιλεῖ ἢ πρὸς τὸν ἄρρηνα ὀρῶσα· καὶ ὁ μὲν ἐξέπλησε τὴν ἐπιθυμίαν κἄτα ἀπηλλάγη, ἡ δὲ ἑαυτὴν ἐπιστρέψαι ἡκίστη ἐστὶ τῷ τε ὄγκῳ τοῦ χελωνίου καὶ ἐρεισθεῖσα ἐς τὴν γῆν. δειπνον οὖν ἔτομον ὑπὸ τοῦ γαμέτου καταλέλειπται τοῖς τε ἄλλοις ζῴοις καὶ οὖν καὶ τοῖς ἀείοις, αἱ μὲν οὖν ταῦτα ὀρρωδοῦσιν, ὡς ἐκεῖνος λέγει, οἳ γε μὴν ἄρρηνες σοφρονούσας αὐτὰς καὶ τιθεμένας πρὸ τοῦ ἡδέος τὸ σωτήριον οὐκ ἔχουσιν ἀναπεῖσαι.³²

30. A tall d'exemple, Opían compara les tortugues terrestres i marines en *H.* 5.25-27 i 392-409.

31. Cf. *Nat.* 9.37: *feminas coitum fugere donec mas festucam aliquam inponat aduersae* («Les femelles defugen el coit fins que el mascle posa certa herbeta sobre la femella hostil»).

32. «La tortuga terrestre és un animal molt luxuriós, però només el mascle, ja que la femella s'acobla a desgrat. I diu Demòstrat, home que (també ho he de dir) formà part del senat romà (i no és que per això hagi de merèixer més crèdit, sinó que, al meu parer, assolí el cim de la ciència de la pesca i expressà amb gran bellesa els seus coneixements; i si s'hagués ocupat de cap altra qüestió més greu

Per tant, Demòstrat testimonia de quina manera i per què la femella evita l'acoblament; però la seva oposició, com es veurà ara, és vençuda pel mascle mitjançant una herba, mentre que la possessió de la mateixa herba per part de la femella inverteix la situació, ja que l'ànima a la còpula, però fa fugir el mascle:

οἱ δὲ φύσει τι νὶ ἀπορρήτω ἴγυγα προσειούσιν ἐρωτικὴν καὶ δέους ἐπίληθον ἅπαντος ἦσαν δὲ ἄρα ἐρωτικῶς ἐχούσης χελώνης ἴγυγες οὐκ ᾠδαὶ μὰ Δία, ὅποιας Θεόκριτος ὁ τῶν νομειτικῶν παιγνίων συνθέτης ληρεῖ, ἀλλ' ἀπορρητος πόα, ἥσπερ οὖν οὔτε ἐκεῖνος ὄνομα εἰδέναι φησίν, οὔτε ἄλλον ἐγνωκέναι ὁμολογεῖ· εἰκόασι δὲ τῇ πόα καλλωπίζεσθαι καὶ τινας ἀπορρήτους... ἴπαλιώρας†. εἰ γοῦν ἐκείνην διὰ στόματος ἔχοιεν, τὰ ἔμπαλιν γίνεται τῶν προσηρημένων· θρύπτειραι μὲν γὰρ ὁ ἄρρη, μεταθεῖ δὲ ἡ θήλεια ἡ τέως φεύγουσα νῦν φλεγόμενη, καὶ ἐξοιστρᾶται καὶ ἱμεῖρι τῆς συνόδου· δέος δὲ ἐκείνας φροῦδόν ἐστι, καὶ ὑπὲρ ἐαυτῶν ὀρωδοῦσιν ἥκιστα.³³

Aquesta herba està envoltada de misteri: d'entrada, la seva naturalesa és indescriptible, potser en el sentit que més val no parlar-ne perquè és tabú;³⁴ així l'anomena ἴγυγα... ἐρωτικὴν, expressió que implica la màgia (naturalment, l'expressió fa referència al segon *Idil·li* de Teòcrit, al qual al·ludeix expressament), en què també es fan servir encantaments i el mateix ἴγυγ³⁵ per a aconseguir l'amor. És, doncs, natural que ningú, ni tan sols el mateix Demòstrat, no conegui el nom d'una herba tan misteriosa.³⁶ I encara la mateixa tradició textual afegeix el seu xic de misteri amb l'expressió τινας ἀπορρήτους seguida d'una llacuna i de la forma corrupta

que aquesta i hagués estudiat el saber sobre l'ànima, no em semblaria estrany); doncs bé, l'home diu que no ha pogut esbrinar per quina altra causa rebutja la femella la còpula, però diu que és testimoni del següent: la femella no s'acobla si no és mirant cap al mascle. Aquest realitza el seu desig i després se n'allunya, mentre que ella és incapaç de girar-se a causa de la mida de la closca i roman entaxonada al terra. Així doncs, és abandonada pel mascle com a banquet disposat per als altres animals i sobretot per a les àguiles. Per tant, això és el que les espanta, segons diu ell; els mascles de fet no poden convèncer-les, puix que són assenyades i posen la salvació per davant del plaer».

33. «Tanmateix, ells mouen davant d'elles un encant amorós de naturalesa indicible, que les fa oblidar tota por. I els encantaments d'una tortuga enamorada no són cançons (no, per Zeus!) com les xanxes que compongué Teòcrit, autor de les bromes pastorils, sinó una herba innumerable la denominació de la qual aquell diu ignorar i no admet que altri la sàpiga. I sembla que es guarneixen amb aquesta herba i uns misteriosos † És veritat que si la porten a la boca s'esdevé el contrari d'allò que deia abans; car el mascle s'acovardeix, mentre que la femella, que fins en aquell moment fugia i ara està encesa de passió, corre darrere seu, se sent estimulada i desitja la unió: la seva por ha desaparegut i no tem gens per la seva seguretat».
34. Per a aquest sentit del terme ἀπορρητος, cf. Van der Burg (1939), p. 50-51.
35. Sobre l'ἴγυγ, els diferents valors del terme i el seu ús com a instrument màgic, cf. Gow (1934); Thompson (1936), p. 125-128; Bernard (1991), p. 175-181. Entre altres exemples, Thompson esmenta aquest passatge com un ús metafòric per a designar l'instint o l'atracció animal. En l'opinió de l'autor d'aquestes pàgines, la metàfora no fa al·lusió a l'instint, sinó a les propietats màgiques de l'herba esmentada.
36. Cal preguntar-se si aquesta herba no té relació amb l'*hippomanés*, que en el mateix poema de Teòcrit és una planta d'Arcàdia (v. 48: ἵππομανὲς φυτὸν ἐστὶ παρ' Ἀρκάσι), que embogeix de desig poltres i egües; sobre un altre valor, també relacionat amb la follia eròtica de les egües, de l'*hippomanés*, cf. Martínez (1995), p. 92; STADLER, H. (1913), «Hippomanes», *RE*, 8, c. 1879-1882.

παλιώρας. Cal afegir que el coneixement que tenen els animals de les propietats de les plantes i les pedres es reflecteix molt sovint en les obres antigues que s'ocupen d'ells i que aquest mateix passatge no és pas, almenys en aquest aspecte, excepcional.³⁷

Els fragments de Leònidias

També la lectura de la *Història dels animals* d'Elià permet conèixer els interessos de l'altre autor que ens ocupa, Leònidias de Bizanci: les anècdotes, la pesca, la descripció dels peixos i les seves peculiaritats més estranyes. A més, s'ha volgut veure altres restes de l'obra de Leònidias en el mateix Elià i en Opían de Cilícia, considerant alguns passatges que podrien tenir una font comuna;³⁸ però el fet que Elià no l'esmenti expressament en aquests texts fa que ens abstinguem de tota atribució imprudent. J. Richmond³⁹ assenyala que la font anomenada per ell *list-source*, que empraren el cilici i el prenestí, contenia probablement material procedent de Leònidias i, fins i tot, ell mateix en podia haver estat l'autor. Això sembla tenir sentit si hom considera la coincidència en el temps, en els continguts i en les influències; ara bé, una afirmació rotunda resultaria excessivament arriscada i podria dur a conclusions errònies sobre Leònidias; caldria considerar quin panorama tan diferent i quines interpretacions tan oposades ens haguéssim trobat si hagués estat conservat sencer el tractat de Leònidias i només quatre fragments del poema d'Opían de Cilícia.

El fragment 1 (apud Elià, *NA* 2.6) constitueix un testimoni a propòsit de l'amistat del nen de Poroselene i un dofí; també Opían de Cilícia (*H.* 5.458-518) presenta els fets com un esdeveniment contemporani:

τὴν τῶν δελφίνων φιλομουσίαν καὶ τὸ τῶν αὐτῶν ἔρωτικόν, τὸ μὲν ἄδουσι Κορίνθιοι, καὶ ὁμολογοῦσιν αὐτοῖς Λέσβιοι, τὸ δὲ Ἴηται. τὰ μὲν Ἀρίωνος τοῦ Μηθυμναίου ἐκείνοι, τὰ γε μὴν ἐν τῇ Ἴῳ ὑπὲρ τοῦ παιδὸς τοῦ καλοῦ καὶ τῆς νήψεως αὐτοῦ καὶ τοῦ δελφίνος οἵ ἕτεροι. λέγει δὲ καὶ Βυζάντιος ἀνὴρ, Λεωνίδης ὄνομα, ἰδεῖν αὐτὸς παρὰ τὴν Αἰολίδα πλέων ἐν τῇ καλουμένῃ Ποροσελήνῃ πόλει δελφίνα ἠθάδα καὶ ἐν λιμένι τῷ ἐκείνων οἰκοῦντα καὶ ὥσπερ οὖν ἰδιοξένοις χρώμενον τοῖς ἐκείθι.⁴⁰

37. Certament, molts animals coneixen les propietats «sorprenents» de les plantes o de les pedres i les fan servir; a tall d'exemple: l'àguila fa servir una pedra anomenada *aetites* per a evitar pondre els ous abans d'hora, pedra que també impedeix els avortaments de les dones i que atura la coccí de les marmites (PLINI, *Nat.* 10.12; ELIÀ, *NA* 1.35 [text on s'esmenten moltes altres aus que fan servir plantes i altres remeis]; *Paràfrasi dels Ixètica de Dionisi* 1.3), l'oreneta empra una herba anomenada *chelidonia*, per a guarir la ceguesa dels seus pollets (ELIÀ, *NA* 3.25; *Paràfrasi dels Ixètica de Dionisi* 1.21); la gallina diposita sobre la seva esquena certa herba per a afavorir la posta (PLINI, *Nat.* 10.116; *Paràfrasi dels Ixètica de Dionisi* 1.26).
38. La bibliografia és un xic confusa en aquest aspecte, ja que els estudiosos remarquen els punts de coincidència d'Opían i Elià, però no concreten quins passatges han de ser atribuïts a l'ús comú de Leònidias per tots dos; sobre la qüestió, cf. Wellmann (1895), p. 167-171; Richmond (1973), p. 29-30.
39. Richmond (1973), p. 46.
40. «Pel que fa a l'afecte a les Muses i al caràcter amorós dels dofins, els corintis celebren la primera virtut i els lesbis hi estan d'acord, i l'altra és celebrada pels d'Ios: aquells relaten la història

Cal parar esment en la presentació inicial del passatge, probablement aportació d'Elià, en la qual es posa en paral·lel la llegenda d'Arion de Metimna amb la història del nen de Poroselene; és sens dubte un procediment per a donar a aquesta última més relleu;⁴¹ d'aquesta manera, els fets extraordinaris que tot seguit explicarà Leònidias assoleixen el seu veritable sentit, s'impregnen de valor i grandesa. Malgrat això, Leònidias es declara testimoni dels successos de Poroselene:

καὶ ἐπὶ γε τούτῳ ὁ αὐτὸς λέγει πρὸς βυτίν τινα καὶ γέροντα δὲ συνοικοῦντα αὐτῇ ἐκθρέψαι τόνδε τὸν τροφίμον δελέατὰ οἱ προτείνοντας καὶ μάλα γε ἐφορκά. καὶ μέντοι καὶ ὁμότροφός οἱ ἦν ὁ τῶν πρὸς βυτῶν υἱός, καὶ ἐπιθηνοῦντο ἄμφω τὸν δελφίνα καὶ τὸν παῖδα τὸν σφέτερον, καὶ πως ἐκ τῆς συντροφίας ἐλαθέτην ἐς ἔρωτα ἀλλήλων ὑπελθόντε ὁ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῷον, καὶ, τοῦτο δὴ τὸ ἰδόμενον, ὑπέρσεμνος ἀντέρως ἐτιμᾶτο ἐν τοῖς προσηρημένοις. ὁ τοῖνον δελφίς ὡς μὲν πατρίδα ἐφίλει τὴν Ποροσελήνην, ὡς δὲ ἴδιον οἶκον ἠγάπα τὸν λιμένα, καὶ δὴ καὶ τὰ τροφεία τοῖς θρεψαμένοις ἀπεδίδου.⁴²

Però, a més de l'amor entre el nen i el dofí, un afer que reclama l'atenció de Leònidias és el captiveniment generós de l'animal envers els seus «parents» humans, circumstància que, d'una banda, es correspon bé amb la bondat filial dels dofins i, d'altra banda, amb la humanitat de la naturalesa animal.⁴³ El pagament de la criança es manifestà doblement:

καὶ τοῦτων γε ἐκεῖνος ἦν ὁ τρόπος. τέλειος ὢν τῆς ἀπὸ χειρὸς τροφῆς ἔδεϊτο ἥμισυ, ἤδη γε μὴν καὶ περαιτέρω προνέων καὶ περινηχόμενος καὶ σκοπῶν ἄγρως ἐναλίους τὰ μὲν ἑαυτῷ δεῖπνον εἶχε, τὰ δὲ τοῖς οἰκείοις ἀπέφερεν· οἱ δὲ ἤδεσαν τοῦτο καὶ μέντοι καὶ ἀνέμενον τὸν ἐξ αὐτοῦ φόρον ἀσμένους. καὶ μία μὲν ἦν ἡδὲ ἡ πρόσσδος, ἐκεῖνη δὲ ἄλλη. ὄνομα τῷ δελφίνι ὡς τῷ παιδί οἱ θρεψάμενοι ἔθεντο· καὶ ὁ παῖς τῇ συντροφίᾳ θαρρῶν, τοῦτο αὐτὸν ἐπὶ τινος προβλήτος στάς τόπου ἐκάλει, καὶ ἅμα τῇ κλήσει καὶ ἐκολάκευεν· ὁ δὲ, ἄρτε πρὸς εἰρεσίαν ἡμιλιτάτο τινα, εἴτ' ἐκυβίστα τῶν ἄλλων ὅσοι περὶ τὸν ᾠχῶρον ἐπλανῶντο

d'Arion de Metimna i els altres allò que passà amb el bell noi i la seva vida al mar amb el dofí. I un bizantí de nom Leònidias diu que ell personalment, quan navegava per les costes de l'Èòlida, veié a la ciutat anomenada Poroselene que un dofí habitava al port i que es comportava amb aquella gent com amb els seus hostes particulars.»

41. El prestigi d'Arion fou immens, ateses les aportacions que li atribueixen les fonts antigues; per a una útil recopilació d'aquestes, cf. CRUSIUS, O. (1894), «Arion» 5), *RE*, 2, c. 136-141. També cal tenir en compte el paral·lelisme de la seva aventura amb el relat mític sobre Dionís i els pirates, a més del poder de la seva música sobre els dofins, comparable amb les facultats del cant d'un personatge tan rellevant com Orfeu.
42. «I ell mateix explica a més que una anciana i el vell que hi convivia alimentaven aquest pupil, oferint-li àpats i abundants menges. I el fill dels ancians es criava amb ell i ambdós tenien cura del dofí i de llur propi fill; potser a causa d'aquesta criança en comú l'ésser humà i l'animal arribaren, sense adonar-se'n, a estimar-se i (això és allò que celebren) un admirable amor correspost naixé entre els abans esmentats. D'aquesta faisó, el dofí s'estimava el port com la seva pròpia casa i retornava el pagament de la seva criança als seus curadors».
43. Sobre aquest amor i altres de semblants, cf. Martínez (1995), p. 87-91. També per a la bondat «humana» que manifesten com a fills aquests animals, cf. Martínez (1996), p. 98-99.

ἀγέλαοι κατασικιρῶν, εἴτ' ἐθήρα ἐπειγουσῆς τῆς γαστροῦς αὐτόν, ἐπανήει καὶ μάλᾳ γε ὄκιστα δίκην ἐλαυνομένης νεῶς πολλῶ τῷ ῥοθίῳ καὶ πλησίον τῶν παιδικῶν γενόμενος συμπαίστης τε ἦν καὶ συνεσικίρτα, καὶ πῆ μὲν τῷ παιδί παρενίχθετο, πῆ δὲ ὁ δελφίς οἷα προκαλούμενος εἶτα μέντοι ἐς τὴν ἄμυλλαν τὴν πρὸς αὐτόν τὰ παιδικὰ ὑπήγε. καὶ τὸ ἐτι θαῦμα, ἀπέστη καὶ τῆς πρώτης ποτὲ καὶ διη καὶ ὑπενήξατο αὐτῷ, οἷα νικώμενος ἠδέως δήπου. ταῦτα τοίνυν ἐκεκήρυκτο, καὶ τοῖς πλείουσιν ὄραμα ἐδόκει σὺν καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα ἡ πόλις ἀγαθὰ εἶχε, καὶ τοῖς πρεσβύταις καὶ τῷ μειρακίῳ πρόσδοδος ἦν.⁴⁴

El dofí fou, doncs, una font d'ingressos per a la família, i curiosament Leònidias insisteix en la contribució del dofí, que col·laborava en el sosteniment dels seus familiars adoptius mitjançant la pesca, i en la generositat dels espectadors, que manifestaven el seu agraïment a les demostracions del nen i del dofí amb una aportació crematística, segons que es pot deduir del text. El final de l'amistat del nen i el dofí és ignorat per Leònidias com també per Pausànias: fou dissortat, com sabem a través d'Opían de Cilícia, ja que el nen perí i el dofí desaparegué per sempre més, potser morí de pena.

El fragment 2 (apud Elià, NA 2.50) s'ocupa de peixos verinosos i conta de quina manera un lladre confongué un escurçó marí amb una palaua i què succeí més tard. Després d'unes primeres paraules sobre els peixos verinosos que probablement no s'han d'atribuir a Leònidias,⁴⁵ Elià recorda l'anècdota relacionada pel bizantí:

καὶ λέγει γε Λεωνίδης ὁ Βυζάντιος ἰχθύων φύσεώς τε καὶ κρίσεως ἀπειρον ἄνθρωπον ἀρπάσαντα ἐκ δικτύου τυγόνα (ᾧετο δὲ ἄρα ὁ δυστυχῆς ψήτταν εἶναι) φέροντα ἐπικόλπιον ἐμβαλεῖν καὶ βαδίζειν, ὥς τι ἀγαθὸν εὐρόντα καὶ ἐς ἐμπολὴν κερδαλέον ἑαυτῷ ἄρπαγμα. ἡ δὲ ἄρα ἤλγησε πιεζομένη, καὶ παίει τῷ

44. «Heus aquí la forma en què ho feia: quan fou adult, no necessitava gens rebre l'aliment de les seves mans, ja que s'allunyava tot nedant, solcant les aigües i aguaitant les preses del mar; unes constituïen el seu aliment i portava als seus familiars les altres. Ells se n'adonaren i esperaven amb joia la seva aportació. Aquest era un dels beneficis, l'altre és el següent: els curadors posaren un nom al dofí de la mateixa manera que al vailet. I el noi, com que hi tenia confiança a causa de la seva criança en comú, el cridava, dret en un escull, amb aquell nom i l'afalagava amb aquella crida. I l'animal, tant si competia amb un bastiment com si saltironava menystenint els altres peixos que nedaven plegats, errants per aquell indret, o si caçava mogut per la fam, retornava molt de pressa com una nau sota l'impuls d'un fort oneig; i quan era a prop del seu favorit, era el seu company de diversió i jugava amb ell: de vegades nedava amb el vailet i de vegades el dofí feia com si el desafies i, fins i tot, l'incitava a competir amb ell. I allò que resulta encara més prodigiós és el fet que a vegades renunciava al primer lloc i, a més, es deixava avançar com si li vingués molt de gust ser vençut. Aquests fets es feren públics i semblaren als navegants el millor espectacle de tots els que ofería la ciutat, i per als ancians i per al jove resultà un benefici».
45. Ὑπονύξαντες ἰὸν ἀφᾶσιν ἰχθύων κοβιὸς καὶ δράκων καὶ χελιδόν, οὐ μὴν ἐς θάνατον ἡ τρυγὼν δὲ ἀποκτείνει παραρηθῆμα τῷ κέντροφ («Quan piquen, deixen anar verí entre els peixos el gòbit, l'aranya i l'oreneta de mar, sense provocar la mort. Però l'escurçó marí mata de sobte amb el seu fibló»). Sobre la picada d'aquests peixos, cf. Thompson (1947), p. 138 (gòbit), p. 57 (aranya), p. 186 (oreneta de mar) i p. 270-271 (escurçó marí). Les dades d'aquest passatge, no pas l'anècdota, foren recollides també per Opían (*H.* 2.457 s.).

κέντρῳ πείρασα, καὶ ἐξέχεε τοῦ δυστυχοῦς κλέπτου τὰ σπλάγγνα. καὶ ἔκειτο παρὰ τῆ τρυγόνι νεκρὸς ὁ φῶρ, ἐναργῆς ἔλεγχος ὧν οὐκ εἰδῶς ἔδρασεν.⁴⁶

Les connotacions morals de la historieta (més d'hora o més tard, d'una manera o d'una altra, el crim comporta el seu càstig) la situen en l'àmbit de la faula: la podem comparar, per exemple, amb la faula en què un assassí acaba pagant pel seu crim (Isop 32 Hsr.).

En canvi, el fragment 3 (apud Elià, NA 3.18) descriu un peix del mar Eritreu, el peix globus⁴⁷ i les seves estranyes propietats; el text presenta una estructura molt semblant a la dels fragments de Demòstrat (sobretot fr. 2 i 3) amb la descripció del peix seguida de les seves peculiaritats:

ἐν τῇ Ἐρυθρῇ θαλάττῃ ἰχθὺν Λεωνίδης ὁ Βυζάντιος γίνεσθαι φησι, κωβιοῦ τοῦ τελείου μείονα οὐδὲ ἔν· ἔχειν δὲ οὔτε ὀφθαλμοὺς αὐτὸν οὔτε στόμα ἐν νόμῳ τῶ τῶν ἰχθύων. προσπέφυκε δὲ οἱ βράγχια καὶ σχῆμα κεφαλῆς, ὡς εἰκάσαι, οὐ μὴν ἐκμεμῶρφαται εἶδος· κάτω δὲ ἄρα ὑπὸ τῆ γαστρὶ αὐτῷ ἐντέθλασται τύπος κολπῶδης ἡσυχῆ, καὶ ἐκπέμπει σμαράγδου χροάν. τοῦτον οὖν εἶναι καὶ ὀφθαλμόν οἱ φησι καὶ στόμα.⁴⁸

Aquí resulta particularment interessant l'expressió ὡς εἰκάσαι que implica el concepte d'εἰκός, emprat per la sofística i la historiografia;⁴⁹ Leònidias no sap què és concretament allò de què parla, però és versemblant que formi brànquies i boca:

ὅστις δὲ αὐτοῦ γεύεται, σὺν τῷ κακῷ τῷ ἑαυτοῦ ἐθήρασεν αὐτόν. καὶ τῆς ἀφθορᾶς ὁ τρόπος, ὁ γευσάμενος ᾤδησεν, εἶτα ἡ γαστήρ κατέρραξε, καὶ ὁ ἀνθρωπος ἀπόλωλε. δίδωσι δὲ καὶ αὐτὸς ἄλους δίκας. πρῶτον μὲν ἔξω τοῦ κύματος γενόμενος οἰδαίνει, καὶ εἴ τις αὐτοῦ ψαύσειεν, ὁ δὲ ἔτι καὶ μᾶλλον πίμπραται. καὶ εἴ τις ἐπιμείνειε ψαλάττων, γίνεται πᾶς ὑπὸ σήψεως διαυγέστατος, ὡς ὑδειῶν· εἶτα τελευτῶν διεργαγή. εἰ δὲ αὐτὸν ἐθέλοι τις ἔτι

46. «I de fet, Leònidias de Bizanci relata que un individu inexpert en la naturalesa i tria dels peixos s'emparà d'un escurçó, agafant-lo d'una xarxa (ja que el dissortat creia que era una palaia), se'l ficà al si i començà a caminar com si hagués trobat quelcom de bo i un botí profitós per a la venda. Però, amb l'opressió, l'escurçó sentí dolor i ferí l'home, traspasant-lo amb el seu fibló, de manera que les entranyes del dissortat lladre s'escamparen. I el furtador jeia mort al costat de l'escurçó com a prova manifesta del delictes que havia comès per ignorància».

47. Aquest peix globus ο φύσαλος (cal tenir en compte que n'hi ha d'altres amb el mateix nom) és difícil d'identificar, cf. Thompson (1947), p. 280 (on comenta que Leònidias probablement exagera la descripció d'un peix que existeix realment).

48. «Hi ha al mar Eritreu, segons diu Leònidias de Bizanci, un peix no més petit que un gòbit adult; no té ulls ni boca a la manera d'un peix, però li neixen brànquies i una mena de cap, segons es pot deduir, mes el seu aspecte no és complet. A la part inferior, sota la panxa, s'enfonsa una empremta lleugerament còncava que emet el color de la maragda. Doncs bé, això és, segons diu, el seu ull i la seva boca».

49. La noció d'εἰκός, emprada, segons Plató (*Phdr.* 267a), des de l'orador sicilià Tísias i per Gòrgias (*Hel.* 5) en l'argumentació oratòria, adquirí un paper rellevant en la historiografia com a mitjà d'explicar el passat, cf. Butti de Lima (1996), p. 151-170.

ζῶντα ἐς τὴν θάλατταν μεθεῖναι, ὁ δὲ ἐπινίχεται δίχην κύστεως ἀρθείσης πνεύματι. καὶ φησιν ὅτι ἐκ τοῦ πάθους φύσαλον ἐκάλουν αὐτόν.⁵⁰

El peix globus és, doncs, objecte d'una descripció que destaca les seves particularitats físiques, principalment el fet de tenir un estrany ull-boca en un lloc insòlit; i també comenta Leònidias què pot passar, si algú el tasta, el treu de l'aigua o el torna al mar.

Finalment, el fragment 4 (apud Elià, *NA* 12.42) versa sobre alguns vegetals que els pescadors empren com a esquers irresistibles per als *scaroi* i els molls:

δέλεαρ δὲ καθιᾶσιν οἱ σοφοὶ τὰ θαλάττια τοῖς μὲν σκάροις, ὡς Λεωνίδης φησί, κορίαννα καὶ καρτά, καὶ ἔστιν εὐθηρα ταῦτα καὶ ἔλειν ῥᾶστα· προσνεῖ γὰρ αὐτοῖς ὁ σκάρος γοητευόμενος ὡσπερ ἡδύσμασι. φύλλα δὲ τευτλίων αἰρεῖ τὰς τρίγλας· χαιρεῖ γὰρ τῷδε τῷ λαχάνῳ τὸ ζῶον, καὶ δι' αὐτοῦ ἀλίσκεται τε δουλοῦται ῥᾶστα.⁵¹

Del tema dels esquers de pesca ja se n'havien preocupat Aristòtil⁵² i altres autors, sobretot, com és lògic, els d'obres sobre la pesca: Opían de Cilícia (*H.* 3.169-204) i Numeni d'Heraclea (explícitament en els fr. 570, 584 i 574 SH i implícitament en quasi tota la resta).⁵³

Les obres: visió de conjunt

Tot seguit, provarem de donar una visió de conjunt d'aquestes obres parant esment, en primer lloc, en la posició d'aquests dos autors en el conjunt de la literatura referent a aquests temes; s'observa que Demòstrat, com ja constata M. Wellmann,⁵⁴ es diferencia de Leònidias per la seva independència de la tradició aristotèlica i pel predomini d'elements paradoxogràfics. En efecte, Demòstrat depèn poc o gens de l'estagirita; de fet, el fr. 4 és l'únic que té relació amb aquest autor, però només perquè Aristòtil⁵⁵ esmenta la disposició dels òrgans reproductors de les tortugues i la posi-

50. «D'altra banda, qui el tasti, l'haurà agafat per al seu propi mal. Heus aquí la forma en què es produeix la seva destrucció: qui l'ha tastat, s'infla, després li rebenta el ventre i aquest home mor. Però també el peix capturat rep el seu càstig. En primer lloc, quan és lluny de les aigües, s'infla i, si algú el toca, s'infla més encara. Si hom continua tocant-lo, esdevé completament transparent a causa de la putrefacció, com un hidròpic; més tard acaba per rebentar. Mes si hom volgués deixar-lo anar al mar, viu encara, el peix neda en la superfície com una veixiga plena d'aire. I diu que a causa d'aquesta facultat l'anomenaven "peix globus"».

51. «Els savis en les feines del mar llancen com a esquer per als *scaroi*, segons diu Leònidias, coriandre i porros, que són bons per a la pesca i fàcils d'aconseguir. I resulta que l'*scaros* s'acosta nedant com fascinat per les olors. Per la seva banda, les fulles de les bledes atrauen els molls, ja que a aquest animal li agrada aquesta verdura i és per això capturat i sotmès amb gran facilitat».

52. Cf. *HA* 4.534a11-534b10; 8.591ab.

53. Cf. Martínez (1992), p. 200-201. Els fragments de l'*Halièutic* de Numeni foren arreplegats en el *Supplementum hellenicum* amb els números 569-588. Se'n pot consultar la traducció de J.A. Martín García (1994), p. 320-326.

54. Cf. Wellmann (1895), p. 175-176; Wellmann, M. (1901), «Damostratos» 5), *RE*, 4, c. 2081.

55. Cf. *HA* 3.509b8 (testicles); 3.510b35 (úter); 5.540a29 (coit).

ció que adopten per a copular, sense fer referència, tanmateix, a les reticències de la femella. Per la seva banda, Leònidas té més a veure amb Aristòtil: el tema del fr. 1 fou objecte de l'atenció d'Aristòtil, que escriví un breu informe sobre l'amistat de dofins i humans (*HA* 9.631a9-21). Ja hem assenyalat anteriorment que el fr. 4 conté arguments aristotèlics; en canvi, el fr. 2 i sobretot el 3 s'allunyen notablement de l'estagirita. Resulta, a més, molt interessant que precisament els arguments d'aquells fragments que presenten alguna relació amb Aristòtil es troben en altres autors que escriviren sobre pesca. L'argument del fr. 4 de Demòstrat és objecte d'atenció per part d'Opían, com s'ha dit més amunt; el tractat de Leònidas, per la seva banda, té moltes coses en comú amb altres obres sobre la pesca, segons s'ha vist en les pàgines anteriors: el fr. 1 conté un argument que torna a aparèixer en Opían; també el fr. 2 (no l'anècdota que s'hi narra); i el fr. 4 reflecteix un assumpte que, com és natural, és freqüent entre obres d'aquesta mena; el fr. 3 de Leònidas sobre el peix globus es troba en una línia semblant als de Demòstrat. D'aquesta manera, en comparació amb altres autors que escriviren sobre la pesca, Demòstrat aporta dades sobre peixos i éssers estranys, aspecte en què coincideix amb el fr. 3 de Leònidas.

Ara caldria matisar l'afirmació de M. Wellmann, segons el qual en Demòstrat predominen els elements paradoxogràfics; certament, Demòstrat presenta arguments exòtics i peregrins: el tritó de Tànagra, el peix lluna, el peix grua i l'acoblament de les tortugues resulten sorprenents, insòlits. Però no sembla possible parlar de predomini, quan només han estat conservats quatre fragments de la seva obra;⁵⁶ a més, hom podria imaginar que Elià seleccionà allò que li semblà més extraordinari, atès que allò que era informació corrent era ja conegut a través d'altres fonts. Imaginem, per un instant, quina interpretació es podria fer del paper de la paradoxografia en els *Halièutica* d'Opían si només se n'haguessin conservat quatre fragments com els següents: fr. 1, sobre les propietats del fibló de l'escurçó marí (*H.* 2.480-496); fr. 2, sobre la influència de la lluna en el creixement i minva dels bivalves (*H.* 5.589-597); fr. 3, a propòsit de l'acoblament de la morena i l'escurçó (*H.* 1.554-579); i fr. 4, la lluita contra el peix espasa (*H.* 3.529-575). Tot i això, no pretenem negar certa importància de l'exotisme en l'obra de Demòstrat, la qual cosa, fins a cert punt, es confirma perquè escriví, segons el *Suda*, un tractat *Sobre l'endevinació aquàtica*, susceptible de contenir arguments d'aquesta mena. No obstant això, Demòstrat no és una excepció: la paradoxografia féu la seva aportació en diferents autors, com es pot constatar en moltes obres sobre els animals: Plini, Elià, els dos Opían, la *Paràfrasi dels Ixeutica de Dionís...* i fins i tot trobem la seva empremta en determinats passatges, potser apòcrifs, de la *Història dels animals* d'Aristòtil.⁵⁷ I també Leònidas al·ludeix a assumptes extraordinaris: el fr. 3, sobre les rareses del peix globus, és definitiu en aquest aspecte;⁵⁸ i tanmateix, com

56. Sens dubte, l'opinió de Wellmann està condicionada pel fet que li atribuïu diversos altres passatges conservats en la *Història dels animals* d'Elià, precisament perquè els seus arguments eren paradoxogràfics; cf. supra nota 16.

57. Cf. p. ex. 532b19-26, on recull declaracions de pescadors sobre peixos raríssims.

58. Resulta xocant la pertinença de l'animal a la fauna del mar Eritreu, que fou una font de prodigis, d'informacions increïbles, però considerades veritables, com reflecteix alguna obra que relata

s'ha vist, Leònidias no s'ocupa sols d'aquests afers, sinó de fets i éssers comuns, com peixos corrents, pesca, esquers.

Cal també dedicar unes paraules a l'ús que fan de les seves fonts d'informació ambdós autors: els fragments no permeten sostenir (encara que en podem estar gairebé segurs) que fessin servir fonts escrites; ara bé, en ells són corrents les dades procedents de la pròpia experiència; d'aquesta manera tenim en sengles fragments 1 els resultats dels seus viatges: la presència en el lloc adient, Tànagra o Poroselene, els serveix per a documentar-se i els atribueix el paper de notaris o reporters.⁵⁹ D'altra banda, és rellevant la tasca de dissecció del peix grua practicada per Demòstrat i relatada en el fragment 3; demostra un propòsit científic quan es proposa conservar aquest ésser, per tal que altres puguin veure'l; no és suficient, per tant, obrir el peix i inspeccionar personalment les seves entranyes per a aixecar-ne acta, sinó que també cal conservar-lo, per tal que altres puguin contrastar les seves paraules. En el cas de Demòstrat cal remarcar que juga un paper rellevant l'ús de la primera persona, almenys en els fr. 1 i 3, la qual cosa també és segurament un intent de garantir la veracitat de les seves afirmacions. En els fr. 1 i 2 de Demòstrat hom observa a més una certa complementarietat entre la seva versió i la de la gent del lloc on es troba (els habitants de Tànagra i els pescadors xipriotes).⁶⁰ Leònidias, per la seva banda, com s'observa en el fr. 4, addueix el testimoni d'experts en afers del mar (οἱ σοφοὶ τὰ θαλάττια), versemblantment els pescadors. Hom constata, doncs, un paper clarament protagonista dels dos autors: «veure», «tocar», «testimoniari», «conjecturar».⁶¹ Precisament aquestes manifestacions palesen una clara diferència de procediment enfront dels paradoxògrafs: són, fins on podem comparar, parents pel que fa als arguments, atès que el motiu del θαῦμα (Demòstrat, fr. 3; Leònidias, fr. 1) resulta molt proper a παρόδοξον, però s'allunyen en el fet que els paradoxògrafs reconeixen que treballen amb fonts escrites i empenen el nom d'autors més prestigiosos com a garantia de la veritat dels seus relats; així, la seva tasca més habitual és la lectura,⁶² de la qual extreuen arguments, bé de manera sistemàtica, tot buscant dades que tinguin relació amb el tema que els ocupa (ἐπιτρέχω és el verb que empenen per a aquest procedir), o trobant a l'atzar la informació que volien (d'això, en diuen περιλίπτω). I per tot això assolixen gran rellevància les dues afirmacions d'Elià a propòsit de la saviesa i el talent de Demòstrat esmenta-

periples per aquelles aigües, cf. AGATÀRQUIDES, fr. 42, 47, 109 Müller (sobre fauna marina estranyíssima del mar Eritreu).

59. En aquest aspecte cal remarcar la coincidència amb el paper atorgat a l'*opsis* en la historiografia; sobre la qüestió, cf. Nenzi (1953); Schepens (1980).

60. Per als pescadors, entre altres experts, com a font d'informació d'Aristòtil, cf. Louis (1975), p. 47-54. Per als que escriviren sobre pesca, en canvi, no foren, segons sembla, de gran importància: Opían de Cilícia ni els esmenta, encara que fa referència a altres fonts orals: *H.* 1.217-218 (mariners) i 2.614 (caçadors).

61. Per a l'ús de la vista, cf. DEMÒSTRAT, fr. 1 (λέγει δὲ Δημόστρατος... θεάσασθαι); fr. 3 (εἶδον ἢ ἐπισκόπουν αὐτός); LEÒNIDIAS, fr. 1 (λέγει... ἰδεῖν αὐτός). Per al tacte, cf. DEMÒSTRAT, fr. 1 (προσσηψαμένου δέ μου). Per al testimoni personal, cf. DEMÒSTRAT, fr. 3 (τεκμαίρεσθαι). Per a la pròpia conjectura, cf. LEÒNIDIAS, fr. 3 (ὡς εἰκάσαι).

62. Cf. Gómez Espelosín (1996), p. 26-35.

des més amunt:⁶³ Elià reconeix en ell no una simple capacitat literària, una habilitat comunicativa, sinó sobretot una elevada competència per la seva experiència pesquera, i és precisament en l'experiència on insisteixen Demòstrat i Leònidias. En la manera de justificar els seus relats, ambdós autors són propers a Ctèsias de Cnidos:⁶⁴ l'ús del testimoni personal, fins i tot mitjançant l'explicació de les percepcions sensorials, l'adopció d'un vernís científic o la comparació amb realitats més corrents són els trets més destacats d'aquesta comunitat espiritual.

Aquest panorama es pot completar amb unes declaracions d'Apuleu (*Apol.* 30 s.), que, per a defensar-se d'unes acusacions de pràctiques màgiques, exposa unes dades molt curioses: la seva inclinació per la història natural prové del seu desig d'imitar Aristòtil, l'obra del qual fou per a ell objecte d'estudi. Mitjançant les seves investigacions completà les obres del mestre i dels seus seguidors, fent servir molts peixos que aconseguia de pescadors i d'amics; escriví molts volums, continua Apuleu, exclusivament sobre peixos (anatomia, costums, reproducció) en llatí i en grec; donà nom llatí a peixos que no en tenien; i volia superar els seus antecessors i corregir llurs errades. Veiem que Apuleu presenta un quadre que, encara que no sigui totalment veritable amb relació a la seva activitat, resulta molt interessant i versemblant pel que fa a les persones que estudiaven els peixos, sobre els quals escrivien: en aquesta descripció cal remarcar el seu ζῆλος aristotèlic, el seu desig de superar els autors del passat, la seva producció de monografies sobre animals marins, la seva necessitat d'obtenir animals, l'interès per l'anatomia i els costums dels éssers aquàtics, el fet de donar nom a peixos, fins aleshores, anònims. En tota aquesta activitat veiem detalls que també s'han pogut detectar en Demòstrat i Leònidias: són o diuen ser testimonis presencials, empenen l'obra d'Aristòtil de manera directa o indirecta, rectifiquen altres autors o almenys tenen en consideració els informes de la població, fan servir peixos i en bategen alguns que probablement no tenien nom.

Bibliografia

- BERNAND, A. (1991). *Sorciers grecs*. París.
- BUTTI DE LIMA, P. (1996). *L'inchiesta e la prova. Immagine storiografica, pratica giuridica e retorica nella Grecia classica*. Torí.
- FAJEN, F. (1999). *Oppianvs, Halieutica*. Stuttgart-Leipzig.
- GÓMEZ ESPELOSÍN, F.J. (1994). «Estrategias de veracidad en Ctesias de Cnido». *Polis*, 6, p. 143-168.
- (1996). *Paradoxógrafos griegos. Rarezas y maravillas*. Madrid.
- GOW, A.S.F. (1934). «ΙΥΤΕ, POMBOΣ, RHOMBUS, TURBO». *JHS*, 54, p. 1-13.
- HAMBLENE, P. (1968). «La légende d'Oppien». *AC*, 37, p. 589-615.
- JEANMAIRE, H. (1970). *Dionysios. Histoire du culte de Bacchus*. París.
- KEYDELL, R. (1937). «Oppians Gedicht von der Fischerei und Aelians Tiergeschichte». *Hermes*, 72, p. 411-434.

63. Cf. supra nota 6.

64. Sobre els recursos emprats per aquest autor per a fer creïble el que és increïble, cf. Gómez Espelosín (1994).

- LGRM* = *Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie*. 1884 s. W. H. ROSCHER ed. Leipzig (reimpr. Hildesheim-NovaYork 1978).
- LIMC* = *Lexicon iconographicum mythologiae classicae*. 1981 s. Zurich-Munic.
- LOUIS, P. (1975). *La découverte de la vie. Aristote*. París.
- MARTÍN GARCÍA, J.A. (1994). *Poesía helenística menor (Poesía fragmentaria)*. Madrid.
- MARTÍNEZ, S. (1992). *Las Haliéuticas fragmentarias*. Universitat de Barcelona. Tesi doctoral, edició en microfites.
- (1995). «Els amors difícils dels animals». *AFB*, 18, p. 85-95.
- (1996). «Amor patern dels animals i pietat filial». *AFB*, 19, p. 93-102.
- NENCI, G. (1953). «Il motivo dell'autopsia nella storiografia greca». *SCO*, 3, p. 14-46.
- RE* = *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. 1894-1980. A. PAULY; G. WISSOWA et al. eds. Stuttgart.
- RICHMOND, J. (1973). *Chapters on Greek fish-lore*. Wiesbaden.
- SARTRE, M. (1991). *L'Orient romain*. París.
- SCHEPENS, G. (1980). *L'autopsie dans la méthode des historiens grecs du Ve siècle avant J.C.* Brussel-les.
- TALBERT, R.J.A. (1984). *The Senate of imperial Rome*. Princeton.
- THOMPSON, D'A.W. (1936). *A Glossary on Greek Birds*. Londres (reimpr. Hildesheim 1966).
- (1947). *A Glossary of Greek Fishes*. Londres.
- VAN DER BURG, N.M.H. (1939). *ΑΠΟΡΡΗΤΑ-ΔΡΩΜΕΝΑ-ΟΡΓΙΑ*. *Bijdrage tot de kennis der religieuze terminologie in het Grieksch*. Amsterdam.
- WELLMANN, M. (1895). «Leonidas von Byzanz und Demostratos». *Hermes*, 30, p. 161-176.